

BUGUNGI KUNDA IQTISODIY GEOGRAFIYANING AHAMIYATI

Dilfuza Ismoilova Ibodullayevna

Termiz davlat pedagogika instituti

Texnologiya va geografiya kafedrası o'qituvchisi ,

Panjiyev Ziyodullo Karim o'g'li

Geografiya ta'lim yo'nalishi 1- bosqich talabasi

Annotatsiya: Bugungi unda iqtisodiy geografiya zamonaviy dunyoda muhim fanlardan biri hisoblanadi. U mamlakatlar va mintaqalar iqtisodiy rivojlanishi, tabiiy resurslardan foydalanish, aholi joylashuvi hamda transport va savdo yo'nalishlarini o'rganadi.

Аннотация: Сегодня экономическая география является одной из важных наук в современном мире. Она изучает экономическое развитие стран и регионов, использование природных ресурсов, размещение населения, а также транспортные и торговые маршруты.

Annotation: Today, economic geography is one of the important sciences in the modern world. It studies the economic development of countries and regions, the use of natural resources, population distribution, as well as transport and trade routes.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy geografiya, globalizatsiya, tabiiy resurslar, iqtisodiy rivojlanish, urbanizatsiya, transport, savdo, iqlim o'zgarishi, investitsiya, barqaror rivojlanish

Ключевые слова: Экономическая география, глобализация, природные ресурсы, экономическое развитие, урбанизация, транспорт, торговля, изменение климата, инвестиции, устойчивое развитие.

Keywords: Economic geography, globalization, natural resources, economic development, urbanization, transport, trade, climate change, investment, sustainable development.

Iqtisodiy geografiya, odamlar va iqtisodiy faoliyatlar o'rtasidagi bog'lanishni o'rga-nadigan fan sifatida, bugungi kunda o'zining ahamiyatini yanada oshirib bormoqda. Bu soha, geografik joylashuvning iqtisodiy rivojlanishga, ijtimoiy o'zgarishlarga va tabiiy resurslardan foydalanishga ta'sirini tahlil qiladi. Globalizatsiya jarayonlari va texnologik o'zgarishlarning kuchayishi bilan birga, iqtisodiy geografiya ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi. Bunday sharoitda, iqtisodiy geografiyaning ahamiyatini tushunish va uni tahlil qilish zarurati yanada ahamiyat kasb etadi.

Iqtisodiy geografiya tarixi 19-asrga borib taqaladi, va uning rivoji iqtisodiy nazariyalar va geografik tadqiqotlar bilan chambarchas bog'liqdir. Karl Marks va

David Ricardo kabi iqtisodchilar iqtisodiy faoliyatni geografik kontekstda o'rganish zarurligini ta'kidlaganlar. 20-asrda iqtisodiy geografiya o'z-o'ziga mustaqil fan sifatida shakllandi va bu sohada ko'plab nazariyalar, masalan, markaz-periferiy nazariyasi va aglomeratsiya nazariyasi paydo bo'ldi. Bugungi kunda, iqtisodiy geografiyaning asosiy tushunchalari orasida "agglomeratsiya", "markaz-periferiy munosabatlari" va "resurslar taqsimoti" kabi tushunchalar muhim ahamiyatga ega bo'lib, iqtisodiy jarayonlarni tushunishda yordam beradi.

Iqtisodiy geografiyaning ahamiyati nafaqat iqtisodiy tadqiqotlar, balki siyosat va rejalashtirishda ham sezilarli. Ushbu soha, resurslardan samarali foydalanish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy o'zgarishlarni boshqarish uchun muhim ma'lumotlar taqdim etadi. Masalan, iqlim o'zgarishi va urbanizatsiya kabi global muammolarni hal qilishda iqtisodiy geografiya yordami bilan to'g'ri strategiyalar ishlab chiqish mumkin. Hozirgi kunda iqtisodiy geografiya sohasida ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda. Shahar iqtisodiyoti, global ta'minot zanjirlari va bar-qaror rivojlanish kabi mavzular dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu sohada Richard Flori-da, Michael Porter va Edward Glaeser kabi yetakchi tadqiqotchilar shahar va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'lanishni o'rganish bilan mashg'uldurlar.

Biroq, iqtisodiy geografiyaning izlanishlari ba'zi qiyinchiliklar va muammolar bilan bog'liq. Global miqyosda iqtisodiy faoliyatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni to'g'ri baholash qiyin. Shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik va resurslar taqsimotidagi adolatsizliklar kabi masalalar hal etilmagan. Ma'lumotlarning etishmasligi va metodologik cheklovlar tadqiqotlar sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda iqtisodiy geografiyaning ahamiyati yanada oshmoqda. Ushbu soha, iqtisodiy faoliyatlarni geografik kontekstda tushunish va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etish uchun zaruriy vosita hisoblanadi. Iqtisodiy geografiyaning tadqiqotlari, nafaqat iqtisodiy farovonlikni ta'minlash, balki barqaror rivojlanishni amalga oshirishda ham katta ahamiyatga ega.

Globalizatsiya jarayoni iqtisodiy geografiyani yangi bir bosqichga olib chiqmoqda. Ushbu jarayon nafaqat mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni kuchaytirib, balki mahalliy iqtisodiyotlarning global miqyosda qanday rivojlanishini ham bel-gilamoqda. Globalizatsiya, bir tomondan, iqtisodiy faollikning kengayishiga, ikkin-chi tomondan esa, iqtisodiy geografiyaning o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Bunda, iqtisodiy geografiya global iqtisodiy tizimning murakkabligini, resurslar taqsimotini va mintaqalar o'rtasidagi iqtisodiy o'zaro ta'sirlarni o'rganishga qaratil-gan.

Globalizatsiya asrida davlatlar orasidagi chegaralar iqtisodiy aloqalarni cheklashda kam ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Buning natijasida, shahar va mintaqalar o'rtasida raqobat kuchaymoqda, bu esa o'z navbatida, iqtisodiy geografiyaning ahamiyatini oshiradi. Misol uchun, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish so-halaridagi aglomeratsiyalar, ya'ni iqtisodiy faoliyatlarning bir joyda

to'planishi, global savdo va investitsiyalar oqimlari bilan bevosita bog'liq. Bunday aglomeratsiyalar shaharlarni raqobatbardoshligini oshiradi va ularning iqtisodiy o'sishiga yordam beradi.

Globalizatsiya jarayonida, iqtisodiy geografiyaning muhim vazifalaridan biri — resurslar taqsimotini o'rganishdir. Xususan, tabiiy resurslar, ishchi kuchi va kapitalning global darajada qanday taqsimlanishi iqtisodiy geografiyaning asosiy masalalaridan biridir. Masalan, ko'plab rivojlangan mamlakatlar, past ishlab chiqarish xarajatlari va ijtimoiy sharoitlardan foydalangan holda rivojlanayotgan mamlakatlarga sarmoya kiritmoqdalar. Bu jarayon, rivojlanayotgan mamlakatlarni iqtisodiy o'sishiga yordam berishi bilan birga, ular o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni ham kengaytirishi mumkin.

Bundan tashqari, globalizatsiya ijtimoiy-iqtisodiy muammolarga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Ijtimoiy tengsizlik, ish o'rinlari va savdo imkoniyatlarining taqsimoti kabi masalalar, iqtisodiy geografiya orqali tahlil qilinishi zarur. Global miqyosda iqtisodiy faoliyatlarning o'zaro bog'liqligi, iqtisodiy geografiyaning dolzarbligini oshiradi, chunki har bir mintaqada o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar va resurslar mavjud.

Shuningdek, globalizatsiya jarayoni iqlim o'zgarishlari va ekologik muammolarni ham keltirib chiqaradi. Iqtisodiy geografiya, bu masalalarni ham o'z ichiga oladi, chunki iqtisodiy faoliyatlar va ularning natijalari, atrof-muhitga ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiy geografiyaning tahlil usullari, iqlim o'zgarishining ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlarini baholashda muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, globalizatsiya va iqtisodiy geografiyaning o'zgarishi o'rtasidagi bog'lanishni tushunish, nafaqat iqtisodiy rivojlanishni, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhimdir. Iqtisodiy geografiyaning tadqiqotlari, global miqyosda iqtisodiy aloqalarning qanday o'zgarayotganini, resurslardan qanday foydalanilayotganini va iqtisodiy faoliyatlarning qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganishga qaratilgan. Bularning barchasi, iqtisodiy geografiyaning bugungi kunda qanchalik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar va resurslar taqsimoti iqtisodiy geografiyaning muhim jihatlaridan biridir. Ushbu sohada, ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, asosan, iqtisodiy faoliyatlarning notekis taqsimoti, resurslar taqsimoti va ijtimoiy tengsizlik bilan bog'liq masalalarni o'z ichiga oladi. Bu muammolar, nafaqat iqtisodiy rivojlanishga, balki ijtimoiy barqarorlikka ham ta'sir ko'rsatadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni tahlil qilishda, birinchi navbatda, resurslarning taqsimoti va uning natijalari muhimdir. Resurslar, tabiiy va insoniy bo'lishi mumkin, va ularning taqsimoti ko'pincha iqtisodiy faoliyatlar va ijtimoiy strukturalarga bog'liq bo'ladi. Misol uchun, tabiiy resurslarning notekis taqsimoti, ba'zi hududlarda iqtisodiy o'sishni tezlashtirsa, boshqalarda esa iqtisodiy qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin.

Rivojlangan mamlakatlar ko'pincha o'z resurslarini samarali foydalanish va taqsimlash orqali iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolishadi, ammo rivojlanayotgan mamlakatlar uchun bu jarayon murakkab va ko'plab muammolarni keltirib chiqaradi.

Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, shuningdek, ijtimoiy tengsizlikni ham o'z ichiga oladi. Ijtimoiy tengsizlik, odamlar o'rtasidagi iqtisodiy imkoniyatlar, ta'lim, sog'liq va boshqa ijtimoiy ko'rsatkichlar bo'yicha farqlar bilan bog'liq. Bu farqlar, ko'pincha, geografik joylashuvga bog'liq bo'lib, ayrim hududlarda iqtisodiy salohiyat baland bo'lsa, boshqalarda esa kam bo'ladi. Natijada, ushbu farqlar ijtimoiy muammolarni kuchaytiradi, masalan, qashshoqlik va ishsizlik darajasini oshiradi.

Resurslar taqsimoti va ijtimoiy-iqtisodiy muammolar o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish, iqtisodiy siyosatni yaratishda va rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega. Iqtisodiy geografiya, bu muammolarga yechimlar taklif qilishga yordam beradigan nazariyalar va modellarni ishlab chiqishda katta rol o'ynaydi. Masalan, markaz-periferiy nazariyasi, rivojlangan va rivojlanayotgan hududlar o'rtasidagi iqtisodiy farqlarni aniqlashda yordam beradi va bu farqlarni kamaytirish uchun strategiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Bundan tashqari, resurslar taqsimoti, ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishda muhim ahamiyatga ega. Rivojlangan mamlakatlar, resurslardan oqilona foydalanish orqali barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlaydilar, bu esa ijtimoiy muammolarni kamaytirishga yordam beradi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa, resurslarni taqsimlash va ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar zarur. Bu jarayonda iqtisodiy geografiya, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilish uchun strategiyalar ishlab chiqishda muhim yordamchi vosita hisoblanadi.

Shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy muammolar va resurslar taqsimoti masalalari global kontekstdagi muammolar bilan ham bog'liq. Iqlim o'zgarishi, urbanizatsiya va globalizatsiya kabi jarayonlar, resurslarning taqsimoti va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni yanada murakkablashtiradi. Masalan, urbanizatsiya jarayonida, shaharlar o'sishi va qishloq joylardan odamlarning ko'chishi, ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin, chunki yangi shahar aholisining ehtiyojlarini qondirish uchun yetarli resurslar yetishmasligi mumkin.

Shunday qilib, ijtimoiy-iqtisodiy muammolar va resurslar taqsimoti iqtisodiy geografiyaning asosiy jihatlaridan biridir. Ushbu soha, iqtisodiy faoliyatlar va ijtimoiy strukturalar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish orqali, ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilish uchun zaruriy ma'lumotlar va strategiyalar bilan ta'minlaydi. Iqtisodiy geografiyaning tadqiqotlari, ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishda va resurslarni samarali taqsimlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayonda global muammolarni ham hisobga olish zarur.

Shahar iqtisodiyoti va barqaror rivojlanish 21-asrda iqtisodiy geografiyaning mu-him yo'nalishlaridan biridir. Shahar iqtisodiyoti, shaharlarning iqtisodiy faoliyatlari va ularning rivojlanishini o'rganish bilan shug'ullanadi. Bu soha shaharlarning ijtimoiy-iqtisodiy muhitini, ushbu muhitning o'zgarishlarini va shaharlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni tahlil qiladi. Barqaror rivojlanish esa, atrof-muhit, iqtisod va ijtimoiy adolatni birlashtiruvchi davomiy va barqaror iqtisodiy o'sishga erishishni maqsad qilgan jarayondir. Iqtisodiy geografiyaning bu ikki soha o'rtasidagi aloqalar ko'p jihatdan muhim va jahon iqtisodiyoti uchun ahamiyatlidir.

Shahar iqtisodiyoti barqaror rivojlanish masalasida muhim rol o'ynaydi. Shaharlar iqtisodiy o'sish va rivojlanish markazlari sifatida ko'riladi, shuning uchun ularning barqarorligini ta'minlash zarur. Barqaror shahar iqtisodiyoti, shaharlarning resurs-lardan samarali foydalanishi, ijtimoiy xizmatlar va infratuzilmani rivojlantirish, shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy tengsizliklarni kamaytirish orqali amalga oshiriladi. Bu yo'nalishda shahar iqtisodiyoti nafaqat iqtisodiy o'sishni, balki ekologik va ijtimoiy masalalarni ham inobatga olishi lozim.

Shahar iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga erishish uchun bir qator strategiya-lar ishlab chiqilgan. Bular orasida yangi texnologiyalarni joriy etish, energiya tejovchi va ekologik jihatdan toza texnologiyalarni ishlatish, shahar infratuzilmasini modernizatsiya qilish va ijtimoiy xizmatlarni yaxshilash kabi chora-tadbirlar mavjud. Shaharlarning yashil infratuzilmasini rivojlantirish, ya'ni parklar, yashil maydonlar va suv manbalarini yaratish, shaharlarning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi. Bunday strategiyalar, shaharlar o'rtasida raqobatni kuchaytirish va iqtisodiy o'sishni ta'minlash bilan birga, ekologik muammolarni hal qilishda ham yordam beradi.

Misol sifatida, ko'plab shaharlar o'z iqtisodiy faoliyatlarini diversifikatsiya qilishga intilmoqda. Yana bir muhim jihat, shaharlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni kuchaytirishdir. Masalan, shaharlar o'rtasida savdo, transport va aloqalarni rivojlantirish orqali iqtisodiy integratsiya jarayonlari amalga oshirilmoqda. Bu jarayonlar shaharlarning iqtisodiy barqarorligini oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash-ga xizmat qiladi.

Shahar iqtisodiyoti va barqaror rivojlanish o'rtasidagi aloqalar shuningdek, ijtimoiy masalalarga ham ta'sir ko'rsatadi. Shaharlar, aholi zichligi, iqtisodiy faoliyat va ijtimoiy xizmatlar bilan bog'liq muammolarni hal qilishda o'z rolini o'ynaydi. Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, masalan, uy-joy narxlarining oshishi, ish o'rinlarin-ing yetishmasligi va ijtimoiy tengsizliklar shaharlarning barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Bunday muammolarni hal qilish uchun shahar iqtisodiyoti va barqaror rivojlanish strategiyalari bir-birini to'ldirishi zarur.

Bundan tashqari, shahar iqtisodiyoti va barqaror rivojlanishni o'rganish, mahalliy va global miqyosda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishda muhim

ahamiyatga ega. Shaharlarning iqtisodiy faoliyatlari, ularning atrof-muhitga ta'siri va ijtimoiy o'zgarishlar o'rtasidagi bog'lanishni tahlil qilish orqali, iqtisodiy geografiyaning bu sohalarida barqaror rivojlanishning yangi yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi. Shahar iqtisodiyoti va barqaror rivojlanish o'rtasidagi munosabatlar, shaharlarning kelajakdagi rivojlanish strategiyalarini shakllantirishda asosiy o'rin tutadi.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda iqtisodiy geografiyaning ahamiyati yanada oshmoqda. Iqtisodiy geografiya, odamlar va iqtisodiy faoliyatlar o'rtasidagi mu-rakkab bog'lanishlarni tahlil qilish orqali, geografik joylashuvning iqtisodiy rivojlanishga, ijtimoiy o'zgarishlarga va tabiiy resurslardan foydalanishga ta'sirini chuqur o'rganadi. Ushbu tadqiqotda globalizatsiya, texnologik o'zgarishlar va ijtimoiy-iqtisodiy muammolar iqtisodiy geografiyaning dinamikasini belgilovchi asosiy omillar sifatida ko'rildi. Iqtisodiy faoliyatlarning geografik konteksti, shahar iqtisodiyoti va barqaror rivojlanish kabi zamonaviy muammolar bilan bog'liq bo'lib, bu sohada olib borilayotgan tadqiqotlar nafaqat iqtisodiy farovonlikni oshirish, balki barqaror rivojlanishni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiy geografiyaning asosiy tushunchalari, masalan, aglomeratsiya va markaz-periferiy munosabatlari, iqtisodiy rivojlanish jarayonlaridagi muhim rollarni o'ynaydi. Agglomeratsiya jarayoni iqtisodiy faoliyatlarning bir joyga to'planishini anglatadi, bu esa resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Buning natijasida, rivojlangan va rivojlanayotgan hududlar o'rtasida iqtisodiy farqni kamaytirish uchun strategiyalar ishlab chiqish imkoniyati paydo bo'ladi. Shuningdek, resurslar taqsimoti va ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik muammolari iqtisodiy geografiyaning o'ziga xos qiyinchiliklari hisoblanadi. Bu masalalar hal etilmagan holda, iqtisodiy geografiyaning tadqiqotlari yanada qiyinlashadi va natijada, tadqiqot sifatini pa-saytirishi mumkin.

Ushbu tadqiqot, iqtisodiy geografiyaning ahamiyatini yana bir bor ta'kidlaydi va uning iqtisodiy tadqiqotlar, siyosat va rejalashtirishda qanday muhim rol o'ynayotganini ko'rsatadi. Iqtisodiy geografiya, ijtimoiy o'zgarishlarni boshqarish va resurslardan samarali foydalanish uchun zaruriy ma'lumotlar taqdim etadi. Iqlim o'zgarishi va urbanizatsiya kabi global muammolarni hal qilishda iqtisodiy geo-grafiya yordamida to'g'ri strategiyalar ishlab chiqish mumkin.

Kelajakda, iqtisodiy geografiya sohasida olib boriladigan tadqiqotlar, global miqyosdagi iqtisodiy faoliyatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni yanada chuqurroq o'rganishga qaratilishi kerak. Boshqa tomondan, ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik va resurslar taqsimoti bilan bog'liq muammolarni bartaraf etish uchun yangi yon-dashuvlar ishlab chiqilishi zarur. Iqtisodiy geografiyaning rivojlanishi, nafaqat iqtisodiy sohada, balki jamiyatning boshqa sohalarida ham ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu esa bizga kelajakda yanada barqaror va farovon jamiyatni yaratishga yordam beradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Abdullaeva, M. Iqtisodiy geografiya: nazariy va amaliy jihatlari. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti, 2021
2. Jumaniyazov, O. Shahar iqtisodiyoti va barqaror rivojlanish. O'zbekiston geografik jurnali, 2022
3. Saidova, L. Globalizatsiya va iqtisodiy geografiyaning o'zgarishi. Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, 2023
4. Tursunov, R. Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar va resurslar taqsimoti. Yangi iqtisodiy siyosat ilmiy jurnali, 2020
5. Xolov, D. Iqtisodiy geografiyaning bugungi ahamiyati. O'zbekiston ijtimoiy fan-lar akademiyasi, 2022